

УДК 377.017.4

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У СТУДЕНТІВ

Ю. В. Ївченко

У статті розглядаються теоретичні питання формування почуття громадянськості студентської молоді. Автором подано результати дослідно-експериментальної роботи щодо визначення рівня сформованості почуття громадянськості. Охарактеризовано позитивні зміни впровадження програми спецкурсу для студентів. У статті висвітлено вплив громадської діяльності на формування почуття громадянськості у студентів.

Ключові слова: почуття громадянськості, громадська діяльність, молодіжна громадська організація, студент.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. В останні роки значного поширення отримала взаємодія навчальних закладів з молодіжними громадськими організаціями, де студенти реалізують себе у громадській діяльності, що є важливою передумовою для формування громадських якостей особистості. Демократичні процеси в Україні спонукають педагогів шукати нові підходи до виховання почуття громадянськості. Тому подальшого наукового аналізу потребує дослідження впливу громадської діяльності на виховання громадянськості студентів. Важливим є визначення сформованості почуття громадянськості студентської молоді у процесі діяльності молодіжних громадських організацій [3].

Вирішальною умовою формування почуття громадянськості особистості виступає розроблення та впровадження в процес діяльності студентських об'єднань інноваційних педагогічних технологій, які впливають на активну цілеспрямовану, суспільно корисну діяльність молоді людини, обто бажання діяти та проявляти відповідальність, ініціативність, самостійність у суспільному та повсякденному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомий український педагог В. Сухомлинський визначав громадянське виховання як головну педагогічну проблему, що в підлітковому віці як особливо важливого, формування громадянськості має здійснюватися на основі людяності, гуманізму [4].

У вітчизняній науці проблеми громадянського виховання вивчали науковці М. Антонєць, І. Бєх, А. Богущ, Л. Бондар, Г. Ващенко, І. Василенко, М. Вашуленко, М. Козій, С. Рашидов, І. Зязюн, Ю. Завалєвський, Н. Калініченко, О. Пєхота, Н. Побірченко, О. Сухомлинська, М. Сметанський, Б. Хижняк, М. Ярмаченко та інші. Аналіз їх досліджень дали нам підстави визначити цілі й завдання дослідження сформованості почуття громадянськості.

Метою статті є дослідження сформованості почуття громадянськості у студентів в процесі діяльності молодіжних громадських організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування почуття громадянськості у студентської молоді ми розглядали у взаємодії двох структур: організаційно-процесуальної та особистісної. До першої було віднесено комплекс науково-методичного та організаційного забезпечення, форм і методів навчально-виховного процесу у взаємодії з громадськими організаціями. До другої – систему властивостей і якостей особистості, що взаємодіють у процесі її громадянського становлення.

Спираючись на наукові дослідження, ми визначили почуття громадянськості як комплекс емоцій особистості, які фіксують патріотичне ставлення до своєї держави, її потреб і норм суспільного життя, до її символів, культури, мови, історії, що відображається у громадськознаючих діях, вчинках, спрямованих на забезпечення життєвих інтересів і прав людини, і впливає на зміну соціального середовища, відповідно до актуальних суспільних проблем.

Для визначення рівня сформованості почуття громадянськості студентів у процесі діяльності молодіжних громадських організацій нами застосовано відповідний комплекс методів дослідження, де враховані сучасні соціальні, культурні, економічні фактори й молодіжні проблеми.

Визначення та експериментальна перевірка педагогічних умов формування почуття громадянськості у студентів коледжів і їх уточнення було завданням дослідно-експериментальної роботи. У зв'язку з цим програма дослідження передбачала постановку завдань перед учасниками експерименту з метою виявлення суттєвих проблем у громадянському вихованні студентів в умовах коледжів.

Експериментальне вивчення ефективності навчально-виховної діяльності у коледжах з метою формування почуття громадянськості

здійснювалося у навчальних закладах Вінниці, Дніпра та Києва. Учасниками експерименту були студенти 1-3 курсів. Педагогічним експериментом було охоплено біля 300 студентів. Експериментальне дослідження проводилось з метою перевірки ефективності педагогічних умов успішного формування почуття громадянськості студентів в процесі громадської діяльності.

Програма експериментального дослідження передбачала вивчення ціннісних пріоритетів у студентській молоді, пов'язаних з потребами самореалізації, самоствердження й самовдосконалення особистості; самооцінювання професійних якостей, сформованість громадянської свідомості, мотивацію навчально-пізнавальної діяльності. На основі одержаних даних визначався рівень сформованості почуття громадянськості студентської молоді.

У процесі розв'язання завдань експериментально-дослідної роботи ми проаналізували зміни в соціально-економічній сфері, що вплинуло на розробку і впровадження інноваційних виховних технологій в процес громадянського виховання молоді. Суттєві характеристики процесу громадянського становлення молоді особистості визначалися з огляду на розвиток студента як майбутнього фахівця, громадянина незалежної держави, на основі єдності соціальної, філософської, психологічної, педагогічної і фізіологічної природи життєдіяльності особистості.

На першому етапі було визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, сформовано його концептуальну ідею, здійснено прогнозування очікуваних результатів, відбір діагностичного інструментарію та його апробацію. Дослідження передбачало експериментальну перевірку сформованості почуття громадянськості у студентів контрольної та експериментальної груп. Все це являло констатуючий етап дослідження, підсумком якого було визначення та характеристика рівнів сформованості почуття громадянськості студентської молоді.

Другий етап дослідження включав повторні зрізи діагностичних процедур, кількісний та якісний аналіз одержаних даних, визначення динаміки змін, і на цій основі обґрунтування педагогічних умов формування почуття громадянськості в умовах діяльності молодіжних громадських організацій.

У ході наукової роботи уточнювалися завдання і принципи науково-дослідної роботи, їх навчально-виховний зміст, форми й методи роботи зі студентами, вдосконалювалося навчально-методичне

забезпечення процесу становлення громадянської активності студентів. Відмінною рисою формувального експерименту було те, що наукова робота щодо розвитку почуття громадянськості була логічним доповненням цілісного навчально-виховного процесу, передбаченого навчальними планами та програмами коледжів з підготовки фахівців.

Нами визначені показники та компоненти формування почуття громадянськості у студентів (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий). У процесі виконання роботи були використані різні методи психолого-педагогічних досліджень: педагогічний експеримент, експрес-діагностика, педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ю, бесіди, самозвіти студентів, метод порівняльного аналізу, опитувальники, рольові ігри, статистична обробка одержаних даних.

Аналіз наукової літератури став підґрунтям для розроблення власного комплексу діагностувальних методів і методик. В основу покладено авторську анкету, що об'єднала закриті та відкриті запитання. Зокрема, під час проведення експерименту за допомогою анкети, тестів перш за все діагностовано показники когнітивного критерію. Питання авторської анкети були спрямовані на виявлення уявлень про громадянські почуття, громадянські цінності, здатності молоді проявляти почуття громадянськості, на визначення форми участі студентів у громадській діяльності.

Ефективним методом збору інформації стало безпосереднє реєстрування досліджуваної події шляхом спостереження. Спостереження проводилися в ситуаціях, у яких особистість може відверто спілкуватися з дослідником під час заходів, тренінгів, де найбільшою мірою проявляється саморегуляція емоцій, почуття, поведінка студентів. Такий метод дозволив уточнити мотиви громадянського вибору студентів.

Згідно з моделлю нашого дослідження в процесі формувального експерименту була розроблена програма спецкурсу «Розвиток громадянської активності студентів», у якій передбачені різні види пізнавальної, предметно-перетворювальної, громадської, суспільно-корисної, благочинної діяльності студентів. Програма сприяла підвищенню обізнаності із діяльністю громадських організацій, усвідомлення значущості соціальної спрямованості в їх роботі, вплинула на розвиток комунікативних умінь та міжсекторальної взаємодії.

Підбиваючи підсумки дослідження щодо формування почуття громадянськості студентів, ми з'ясували, що більшість студентів не

брали участь у діяльності громадських організацій за місцем навчання або проживання, причинами називалися: «не мав часу», «мені не цікаво», «ніхто не організовував», «відвідував спортивні секції», «вивчав іноземні мови» та інше. Ті ж студенти, які брали участь у громадській діяльності, були старостами групи, працювали в органах самоврядування, відвідували дебатні клуби, спортивні заходи. Залучення студентської молоді до активного громадського життя, членство у громадських об'єднаннях студентів, налагодження нових взаємин з людьми, реалізація їх самостійності, а також суспільна оцінка їх справ стали перевіркою і стимулом до подальшого розвитку та формування почуття громадянськості.

Слід зазначити, що після проведеної експериментальної роботи відбулися позитивні зрушення у рівнях сформованості почуття громадянськості студентів, а саме на початку низький рівень мали 32,1% з усіх респондентів, після завершення експерименту низький рівень мали (виявили) лише 17,28%. Зокрема, зросли показники ступеня усвідомлення студентами необхідності активно займатися громадською діяльністю, мати власну громадянську позицію в житті, керуючись при цьому загальнолюдськими, моральними цінностями.

Одержані під час дослідження дані показали, що переважна більшість респондентів (79,3%) надали перевагу практичній діяльності в реальних умовах вищого навчального закладу. Це стало своєрідним поштовхом до роздумів про цінність і суспільну значущість власного життя, ставлення до людей як до особливої цінності.

Якщо при констатувальному зрізі більшість студентів віддавали перевагу егоцентричним (28,0%) і сімейним цінностям (48,8%), то в результаті проведеної наукової роботи громадянського спрямування перевага віддається загальнолюдським, духовним цінностям (36,8%). У студентів сформувалась громадянська свідомість, громадянська поведінка, почуття патріотизму, повага до громадянських прав та обов'язків, потреба у громадянських діях і вчинках тощо.

Зіставлення даних констатувального і контрольного зрізів дозволило зробити висновок про позитивні зміни у сформованості почуття громадянськості, що вплинуло на мотивацію участі студентів у громадській роботі. На початку студенти займалися громадською роботою «за компанію», через «нові знайомства», щоб «дізнатися про нове». Поступово студенти почали усвідомлювати, що вони виконують важливу суспільно-корисну справу і це стало головним мотивом участі.

Студенти зрозуміли суспільне значення громадської діяльності в цілому і власної причетності до діяльності громадських організацій.

Отже, як засвідчують результати констатувального і контрольного зрізів, проведення експериментально-дослідної роботи зумовило розвиток громадянських почуттів, сприйняття громадянських цінностей, усвідомлення необхідності прояву активної суспільної діяльності у щоденному житті.

Зважаючи на багатоаспектність отриманих експериментальним шляхом даних, з метою більш детального аналізу з використанням Т критерію Вілкоксона, результатів формувального етапу експерименту проведено аналіз показників сформованості почуття громадянськості студентів для оцінки зрушень. З'ясовано, що найбільш вагомими змінами показників за когнітивного й діяльнісно-поведінкового критеріїв. Здобуті результати засвідчили ефективність проведеної роботи та досягнення мети дослідження, а саме інтенсивність зсувів у бік зменшення адаптаційно-репродуктивного рівня не перевищує інтенсивності зсувів у бік пошукового й оптимального рівнів та приймається на рівні значущості 0,05 (або 5%).

На практичному рівні – встановлено, що умовою реалізації особистісно-орієнтованої системи громадянського виховання є самоактуалізація і саморегуляція та впровадження в практику методик рефлексивної самодіагностики, педагогічних інноваційних технологій як основи науково-методичного забезпечення рефлексивної дії. Серед оптимальних умов ми визначаємо діалогічність спілкування, паритетність всіх суб'єктів спілкування у системі «викладач-студент» та активізацію діяльності молодіжних громадських організацій.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми формування почуття громадянськості студентів дозволив розробити експериментальну модель та визначити педагогічні умови, які впливають на сформованість почуття громадянськості студентів. У результаті експерименту відбулися суттєві позитивні зміни у сформованості почуття громадянськості й в усвідомленні необхідності прояву громадянської активності в процесі життєдіяльності у суспільстві.

Нами доведено, що впровадження програми спецкурсу «Розвиток громадянської активності студентів» забезпечило активну участь студентів у громадській діяльності, вплинуло на організацію взаємодії студентських об'єднань з адміністрацією навчального закладу щодо громадянського виховання молоді.

Література

1. Бех І.Д., Чорна К.І. / Програма українського патріотичного виховання дітей і молоді. – Режим доступу: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/>.
2. Завалевський Ю. І. Громадянська освіта і громадянське виховання в закладах освіти: наук.-метод. рекомендації / Ю. І. Завалевський, Ю. А. Прокопович, В. В. Сагарда. – Чернівці: Букрек, 2004. – 47 с.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 64. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/content/Новини/2015/06/16/konczepczija.doc
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибр. тв.: У 5-т. - К.: Рад. Шк., 1976. – Т.5. – С. 283-582.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЧУВСТВА ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ У СТУДЕНТОВ

Ю. В. Ивженко

В статье рассматриваются теоретические вопросы формирования чувства гражданственности студенческой молодежи. Автором представлены результаты опытно-экспериментальной работы по определению уровня сформированности чувства гражданственности. Охарактеризованы положительные изменения внедрения программы спецкурса для студентов. В статье освещены влияние общественной деятельности на формирование чувства гражданственности у студентов.

Ключевые слова: чувство гражданственности, общественная деятельность, молодежная общественная организация, студент.

SOME ASPECTS OF FORMATION OF STUDENTS' SENSE OF CITIZENSHIP

Yu. V. Yivzhenko

Theoretical aspects of formation of students' sense of citizenship are revealed in the article. Results of the experimental work on determining the level of formation of the sense of citizenship are represented by the author. Positive shifts resulting from implementation of the special course program for students are characterized. The influence of social activity on formation of students' sense of citizenship is explained in the article.

Key words: Sense of citizenship, social activity, youth organization, student.

Івженко Юрій Васильович – завідувач сектору соціальної роботи Інституту модернізації змісту освіти (м. Київ, Україна). E-mail: metody@ukr.net

Yivzhenko Yuriy Vasylivovich – Head of the Social Work Department of the Institute of Modernization of Educational Content (Kyiv, Ukraine). E-mail: metody@ukr.net

УДК 796.011.3-057.875

ВПЛИВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ВНЗ УКРАЇНИ

І. В. Караїмчук, Ю. О. Попков

У статті аналізується проблема громадянського виховання студентської молоді на заняттях фізичного виховання у гуманітарних ВНЗ, шлях підвищення патріотичних налаштувань студентської молоді та зближення з історичним корінням Української державності. Авторами доведено необхідність врахування індивідуально-вікових особливостей кожного студента під час проведення занять з фізичного виховання. У ході дослідження визначено соціально-педагогічне середовище молоді та його вплив на формування почуття громадянськості студентської молоді. Дослідниками доведено потребу студентської молоді у визначенні соціальної ролі, соціального статусу в суспільстві, яка стає важливим внутрішнім стимулом активізації процесу самопізнання.

Ключові слова: фізичне виховання, громадянськість, історичні події, студенти, молодь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Виховати громадянина – завдання кожної держави. Почуття громадянськості – це стрижень особистості громадянина, який формується завдяки засобам освіти й виховання. Нажаль, ми змушені констатувати, що останні сумні події в країні наочно показали: у площині виховання почуття громадянськості в молоді є ще багато над чим працювати. Адже громадянськість вимірюється не «ура-патріотизмом» або відсахування від власної країни, почуття громадянськості базується, передусім на